

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА**

ІЛЬЧЕНКО ГАННА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 347.764:368.1

**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ
СТРАХОВИХ ПОСЛУГ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у відділі проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Первомайський Олег Олексійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Венедіктова Ірина Валентинівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
завідуюча кафедрою цивільно-правових дисциплін

кандидат юридичних наук
Янчук Антон Володимирович,
Міністерство юстиції України,
заступник міністра

Захист відбудеться *«12» травня 2016 року о 13.00 годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.500.01 у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського, 23-А.

З дисертацією можна ознайомитись у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського, 23-А.

Автореферат розіслано *«12» квітня 2016 року*.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. М. Короленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток в Україні ринкової економіки зумовлює збільшення попиту споживачів на різноманітні товари та послуги. Внаслідок чого відбувається збільшення питомої ваги зобов'язань з надання послуг, зокрема тих, що надаються під час здійснення страхової діяльності.

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною у рішенні від 10.11.2011 р. у справі № 15-рп/2011 «...державою сприяє забезпеченню споживання населенням якісних товарів (робіт, послуг), зростанню добробуту громадян та загального рівня довіри в суспільстві. Разом з тим споживачу, як правило, об'єктивно бракує знань, необхідних для здійснення правильного вибору товарів (робіт, послуг) із запропонованих на ринку, а також для оцінки договорів щодо їх придбання, які нерідко мають вид формуляра або іншу стандартну форму...». Отже, для споживача існує ризик помилково чи навіть унаслідок уведення його в оману придбати не потрібні йому послуги. Враховуючи, що розвиток страхової діяльності супроводжується зростанням обсягів та видів страхових послуг, що мають доволі складний зміст і порядок надання, виникає об'єктивна потреба забезпечити особливий захист слабшого суб'єкта економічних відносин, яким є споживач страхової послуги.

Вирішення практичних проблем, що виникають у процесі захисту прав споживачів страхових послуг, неможливе без наукового осмислення їх природи. Тому необхідним є закладення наукового підґрунтя для фактичної, а не формальної рівності сторін у цивільно-правових відносинах, шляхом визначення особливостей договірних правовідносин у сфері страхування та обмеження дії принципу свободи цивільного договору. Це здійснюється через встановлення особливого порядку укладення цивільних договорів страхування, їх оспорування, контролю за змістом договору та розподілу відповідальності між сторонами договору. Усе це зумовлює об'єктивну потребу у дослідженні відносин з цивільно-правового захисту прав споживачів страхових послуг.

На сьогодні страхові правовідносини залишаються об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Однак, не зважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених дослідженню різних аспектів правового регулювання страхових відносин, захисту прав споживачів у цілому, слід визнати незавершеність цивілістичних досліджень захисту прав споживачів страхових послуг, а також наявність суперечностей у чинному законодавстві та судовій практиці в питаннях здійснення такого захисту.

З огляду на це, наукове дослідження цивільно-правового захисту прав споживачів страхових послуг є своєчасним та таким, що спрямоване на задоволення актуальних потреб науки і правозастосування.

Сучасний період розвитку правової думки в дослідженні страхових правовідносин характеризується, по-перше, визнанням факту розподілу страхування на окремі види, по-друге, дослідженням механізму регулювання страхових відносин з урахуванням такого поділу. Зокрема, в більшості сучасних вітчизняних

дисертаційних робіт увага приділена або окремим видам страхування, або навіть винятково різним аспектам страхування. Серед таких праць можна згадати наукові роботи Т. В. Блащук, О. В. Гринюк, В. В. Ельбрехт, О. С. Красільнікової, В. М. Никифорака, Н. Б. Пацурії, Р. Б. Сабодаша, О. С. Удалова, О. А. Файер, І. Б. Чайкіна, В. М. Юраха, В. П. Янишена.

Страхові відносини за участю споживачів страхових послуг досліджено у роботах Ж. О. Андрійченка, С. Ю. Бугаєвої, П. М. Гущина, Л. М. Сокіл, О. Ю. Черняк, Є. Г. Шаблової.

Сформовані в дисертації висновки ґрунтуються на працях С. С. Алексєєва, Т. В. Боднар, М. І. Брагінського, В. А. Васильєвої, І. В. Венедіктової, В. В. Вітрианського, В. П. Грибанова, О. В. Дзери, О. С. Іоффе, Ю. О. Заїки, О. В. Кохановської, О. О. Красавчикова, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця, Р. А. Майданика, О. А. Підпригори, В. М. Протасова, В. К. Райхера, О. Ф. Скаун, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. І. Серебровського, Є. О. Суханова, Ю. К. Толстого, Р. О. Халфіної, Л. О. Чеговадзе, М. Д. Шаргородського, Є. Д. Шешеніна, А. В. Янчука та багатьох інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації затверджена Вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України (протокол № 9 від 26.09.2012 р.). Дисертаційне дослідження виконано в межах теми науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України: «Шляхи удосконалення правового регулювання відносин власності в Україні» (державний реєстраційний номер №0113U001117).

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає у з'ясуванні та розв'язанні комплексу теоретичних і практичних проблем, що виникають при захисті споживачами страхових послуг своїх прав та правовому регулюванні відповідних відносин.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі основні *задачі* дослідження:

- витлумачити зміст цивільно-правового статусу страховика та споживача страхових послуг;
- сформулювати визначення поняття страхової послуги як об'єкта цивільних прав;
- визначити зміст прав споживачів страхових послуг та виявити їх особливості;
- класифікувати права споживачів страхових послуг;
- визначити підстави для захисту прав споживачів страхових послуг;
- з'ясувати форми захисту прав споживачів страхових послуг;
- встановити особливості застосування цивільно-правових способів захисту прав споживачів страхових послуг;
- виявити особливості правового регулювання захисту прав споживачів страхових послуг на інформацію та на отримання страхового відшкодування;
- розробити пропозиції та рекомендації з удосконалення актів цивільного законодавства, що регулюють відносини із захисту прав споживачів страхових

послуг.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають та існують у процесі здійснення захисту прав споживачів страхових послуг.

Предметом дослідження є цивільно-правовий захист прав споживачів страхових послуг, відповідні наукові концепції, ідеї, теорії, чинне законодавство України та проекти нормативно-правових актів, що регулюють або мають регулювати відповідні відносини, а також судова та інша практика його застосування.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у процесі наукового дослідження дисертантка застосувала сукупність методів наукового пізнання. Зокрема, такі загальнонаукові методи пізнання, як історичний, діалектичний, формально-логічний, системно-структурний тощо та спеціальні – порівняльно-правовий, статистичний та інші.

Застосування *історичного методу* дозволило відстежити розвиток наукових підходів до розуміння страхування та страхових правовідносин (підрозділ 1.1). За допомогою *порівняльно-правового методу* були виявлені схожі та відмінні підходи до визначення «страхової послуги» та її видової класифікації у вітчизняному та зарубіжному законодавстві (підрозділ 1.3). Використання *діалектичного методу* полягало, зокрема, у широкому використанні окремих парних категорій діалектики (форма і зміст, явище, структура та елемент, причина й наслідок тощо) (розділи 1–3). Застосування *формально-логічного методу* сприяло виявленню суперечностей у понятійному апараті, який застосовується у теорії цивільного права та актах законодавства (підрозділи 1.3, 1.4, 2.1, 2.3), а також дозволило провести логічний, етимологічний і морфологічний аналіз положень статей 979-999 ЦК України, Закону України «Про страхування», Закону України «Про захист прав споживачів» та інших нормативних актів, які закріплюють і регулюють права споживачів страхових послуг (підрозділи 1.2, 1.4, розділи 2–3). *Системно-структурний метод* використано для класифікації учасників страхових правовідносин (підрозділ 1.2), розмежування кореспондуючих прав та обов'язків страховика та страхувальника (підрозділ 1.4), з'ясування механізму захисту прав споживачів страхових послуг (розділ 2). За допомогою логіко-юридичного методу стало можливим формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства (підрозділи 1.3, 1.4, 2.3, 3.1, 3.2). Використання *статистичного методу* дало можливість виявити на основі статистичних даних наявні тенденції у сфері порушення прав споживачів страхових послуг (підрозділи 2.2, 2.3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наукових положеннях, що мають ознаки новизни і виносяться на захист:

Уперше:

1) *сформульовано* цивільно-правове визначення поняття захисту прав споживачів страхових послуг – як сукупності явищ та понять матеріально-правового та процесуально-правового змісту, що включає в себе форми, способи, засоби, що самостійно обираються та застосовуються страхувальником чи застрахованою особою, права та інтереси якої порушені, невизнані або оспорені, та/або іншими

суб'єктами захисту цих прав, зокрема судом, компетентними органами державної виконавчої влади та іншими суб'єктами;

2) *аргументовано*, право споживача страхової послуги на інформацію про зміст цієї послуги, порядок її надання тощо, як самостійного суб'єктивного цивільного права, що не тотожне поняттю права на інформацію в контексті змісту ст. 34 Конституції України та ст. 200 ЦК України, зміст якого полягає у можливості споживача вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати певну інформацію: щодо змісту страхової послуги, умов її надання, ціни цієї послуги, строків та порядку сплати страхових платежів, процедури виконання страховиком обов'язків у разі настання страхового випадку, фінансового стану страховика тощо;

3) *аргументовано*, що підставою для захисту права споживача страхової послуги на інформацію стосовно змісту страхової послуги, умов її надання тощо є ненадання споживачу цієї інформації чи неповне надання такої інформації. Тому, в подібних випадках йдеться не про охорону чи превентивний захист цього права, а саме про його захист у зв'язку з існуванням одного з зазначених цивільних правопорушень;

4) *сформульовано* цивільно-правове визначення поняття споживача страхових послуг як фізичної особи, яка укладає зі страховиком договір страхування, а також фізичної особи, в інтересах та на користь якої укладено договір страхування (застрахована особа), та яка отримує страхову послугу, необхідну для задоволення особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю цієї фізичної особи або виконанням нею обов'язків найманого працівника;

5) *визначено* сукупність ознак, які характеризують зміст цивільно-правового статусу споживача страхової послуги:

- споживач страхової послуги – це завжди фізична особа, оскільки страхувальника – юридичну особу не може бути визнано споживачем у цивільно-правовому розумінні цього поняття;

- обсяг прав та обов'язків, що характеризують цивільно-правовий статус споживача страхових послуг, визначається з огляду на положення договору страхування, попередньо розроблених страховиком Правил страхування та актів чинного законодавства України;

- більшість належних споживачу страхової послуги прав має договірну підставу свого виникнення;

- наявне у фізичної особи право на отримання страхової послуги та обсяг надання останньої, зокрема виникнення у споживача права на отримання страхового відшкодування або виплати, залежить від визначеного у договорі страхового ризику та фактичного настання/ненастання протягом строку дії договору страхового випадку. У разі ненастання страхового випадку, споживач не має можливості здійснити договірне право на отримання страхового відшкодування або виплати, проте, це не означає, що страхова послуга не була надана;

- об'єкт прав споживача – страхова послуга, пов'язана з задоволенням особистих потреб цієї особи, що безпосередньо не пов'язані з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника;

6) *сформульовано* цивільно-правове визначення поняття страхової послуги як сукупності дій боржника (страховика), спрямованих на задоволення майнових та немайнових інтересів споживачів страхових послуг у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування, за рахунок грошових коштів, зібраних до фондів страховика шляхом сплати страхувальниками страхових платежів та отримання страховиком інших доходів від розміщення, інвестування чи іншого використання грошових коштів у цих фондах;

7) *здійснено* класифікацію прав споживачів страхових послуг за критерієм їх встановлення в загальних та спеціальних актах цивільного законодавства та інших джерелах цивільного права на: а) універсальні (загальні) права споживачів, встановлені Законом України «Про захист прав споживачів», б) спеціальні, а саме права споживачів страхових послуг, що встановлені страховим законодавством та договором страхування.

Удосконалено:

8) *визначення* змісту поняття збитків, що підлягають відшкодуванню споживачеві страхової послуги за договором страхування, під якими розуміють грошовий еквівалент негативних майнових наслідків, що виникають у споживача внаслідок настання страхового випадку;

9) *аргументацію* тези про те, що відшкодування страховиком страхувальнику збитків, яких зазнав останній унаслідок дій третьої особи, не є мірою цивільно-правової відповідальності страховика, а пов'язане з належним здійсненням останнім свого договірної обов'язку в натурі. Зазначене не виключає можливості притягнення страховика до цивільно-правової відповідальності перед страхувальником, однак це можливо лише у разі порушення страховиком умов договору страхування;

10) *класифікацію* способів захисту прав споживача страхових послуг, які можна поділити на: а) судові способи захисту (ст. 16 ЦК України); б) способи захисту, що містять ознаки самозахисту (фактичні дії); в) способи захисту, що передбачають застосування заходів оперативного впливу (дії юридичного характеру), зокрема, відмова від договору страхування, несплата наступної частини страхового платежу.

Дістало подальшого розвитку:

11) *аргументація* тези про можливість визнання договірних відносин, що виникають на підставі договору страхування, грошовим зобов'язанням за змістом якого одна зі сторін – страховик, зобов'язаний сплатити страхувальнику або особі, на користь якої укладено договір страхування (застраховані особи, вигодонабувачі), страхове відшкодування;

12) *положення* про субсидіарне застосування в регулюванні відносин за участю споживачів страхових послуг законодавства про захист прав споживачів у частині, не врегульованій страховим законодавством як спеціальним законодавством;

13) *обґрунтування* пропозиції стосовно покладення на страховика законом імперативного обов'язку щодо обов'язкового надання іншій стороні договору – страхувальнику або особі на користь якої укладений договір страхування (застрахована особа, вигодонабувач), які є споживачами страхової послуги та мають

отримати максимально повну інформацію про зміст цієї послуги, друкованого примірника Правил страхування разом із договором страхування, що укладається з цією особою.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього використання: у *науково-дослідній сфері* – отримані результати доповнюють концепцію захисту прав споживачів, зокрема, прав споживачів страхових послуг та можуть використовуватись для наступних досліджень юридичної природи та особливостей страхової послуги, критеріїв її якості; у *сфері законотворчості* – сформульовані в дослідженні рекомендації із внесення змін до чинного законодавства з питань регулювання захисту прав споживачів страхових послуг можуть стати основою відповідних законопроектів; у *юридичній практиці* – рекомендації, узагальнення та висновки дисертації дозволять покращити правозастосування норм статей 979-999 ЦК України та підвищити рівень захисту права споживачів страхових послуг на інформацію та страхову виплату; у *навчальному процесі* – положення дисертації можуть бути використані при підготовці підручників, навчальних посібників та навчально-методичних матеріалів із цивільного та страхового права, спецкурсу «Захист прав споживачів», при проведенні лекційних та семінарських занять тощо.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою, в якій висвітлено авторські пропозиції щодо цивільно-правового захисту прав споживачів страхових послуг. Викладені в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, отримані дисертанткою самостійно. У науковій статті «Предмет та об'єкт як істотні умови договору страхування», опублікованій у співавторстві з С. В. Клименко, особистий внесок здобувача полягає в розмежуванні та аналізі предмета й об'єкта договору страхування, що становить 50 % змісту статті.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації доповідалися й обговорювалися на спільних засіданнях наукових відділів Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України.

Основні результати дослідження оприлюднені на семи міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Правова система України: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Одеса, 10–11 лютого 2012 р.); «Правова система України в умовах державних реформаційних процесів сьогодення» (м. Ужгород, 26–27 жовтня 2012 р.); «Розвиток економіки України в умовах невизначеності глобалізаційно-інтеграційних процесів: економіка, фінанси, право» (м. Київ, 24 травня 2013 р.); «Международное и национальное законодательство: способы усовершенствования» (м. Сімферополь, 12–13 липня 2013 р.); «Зовнішньоекономічна політика України в умовах інтеграційних процесів» (м. Київ, 29 травня 2014 року); «PRÁVNÁ VEDA A PRAX V TREȚOM TISÍCROČÍÍ» (м. Кошице, 27–28 лютого 2015 р.); «Диверсифікація міжнародної торгівлі та активізація інвестиційного співробітництва» (м. Київ, 28–29 травня 2015 р.). Висновки дисертації обговорено на круглому столі «Права споживачів страхових

послуг» (м. Київ, 28 листопада 2013 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у 15 публікаціях, зокрема, у 7 наукових статтях, опублікованих у вітчизняних наукових виданнях, що входять до переліку фахових для юридичних наук видань, одне з яких включено до міжнародних наукометричних баз, 1 статті у науковому періодичному виданні іншої держави та тезах 7 доповідей на наукових конференціях.

Структура і обсяг дисертації зумовлені метою та задачами дослідження. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, які охоплюють 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 201 сторінку. Список використаних джерел налічує 241 найменування і викладений на 27 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, встановлено її мету, задачі, об'єкт і предмет, схарактеризовано методи наукового пізнання, використані у дослідженні, визначено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, визначено особистий внесок здобувача у працях, виконаних у співавторстві, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та про публікації за темою дисертації.

Розділ перший «Загальна характеристика страхових правовідносин» складається з чотирьох підрозділів, у яких на основі різних доктринальних джерел досліджено страхові правовідносини, їх учасники, страхові послуги та права споживачів страхових послуг.

У *підрозділі 1.1. «Поняття страхових правовідносин»* розглянуто страхові відносини як вид цивільно-правових правовідносин, чому передувало дослідження соціальних, економічних та історико-правових передумов виникнення страхування.

Узагальнено напрацювання відомих вітчизняних та іноземних цивілістів, що присвячені страхуванню. Проаналізовано сучасний період розвитку правової думки в дослідженні страхових правовідносин, що характеризується розподілом страхування на окремі види та більш детальним дослідженням механізму регулювання страхових відносин з врахуванням такого поділу. На основі здійсненого аналізу зроблено висновки про те, що страхові правовідносини складають однорідну групу відносин, які виникають між страховиками, страхувальниками та вигодонабувачами в процесі укладення та виконання договору страхування.

Склад страхового правовідношення проявляється через призму традиційних елементів будь-якого правовідношення (суб'єктний склад, об'єкт та зміст). Однак кожен елемент страхового правовідношення має свої особливості, які відрізняють його від подібних елементів інших видів правовідносин. Додатково до цих елементів досліджуються такі явища та поняття, як страховий інтерес, страховий випадок, страховий ризик, страхова виплата, страховий внесок та інші. Обґрунтовано, що наведені вище поняття (страховий ризик, страховий інтерес тощо) є ознаками страхових правовідносин, а не їх елементами.

Суб'єктний склад страхового правовідношення включає такі групи:

1) страховик і страхувальник, які є сторонами договору страхування; 2) треті особи: застраховані особи, вигодонабувачі; 3) страхові посередники: страхові та перестрахові брокери й страхові агенти.

Наголошено на потребі розмежування предмета договору страхування та об'єкта страхового правовідношення. Зроблено висновок, що об'єктом страхових правовідносин є страхова послуга, а страховий інтерес (майновий) є лише необхідною умовою виникнення та існування страхових правовідносин.

Змістом страхового правовідношення є сукупність прав та обов'язків його учасників. Враховуючи відсутність легального закріплення прав страховика та страхувальника, дисертантка зробила висновок, що зміст прав кожної сторони визначається з урахуванням змісту кореспондуючих обов'язків протилежної сторони страхового зобов'язання.

Підрозділ 1.2. «Страхувальники та страховики як учасники страхових правовідносин» присвячено дослідженню основних учасників страхових правовідносин (страхувальника та страховика) та формулюванню поняття «споживач страхової послуги».

Досліджено характерні риси правового статусу страховика та страхувальника, а також обґрунтовано необхідність виокремлення споживача страхових послуг як суб'єкта страхових правовідносин серед усіх інших учасників, що ґрунтується на практичному аспекті застосування норм страхового законодавства та віднесенні його до «слабкої» сторони у правовідносинах.

На підставі здійсненого аналізу виділено сукупність ознак, які характеризують цивільно-правовий статус споживача страхової послуги: 1) споживач страхової послуги – це завжди фізична особа, оскільки якщо страхувальником є юридична особа, вона не може бути визнана споживачем у цивільно-правовому розумінні цього поняття; 2) обсяг прав та обов'язків, що характеризують цивільно-правовий статус споживача страхових послуг, визначається з огляду на положення договору страхування, попередньо розроблених страховиком Правил страхування та актів чинного законодавства України; 3) більшість належних споживачу страхової послуги прав має договірну підставу свого виникнення; 4) наявне у фізичної особи право на отримання страхової послуги та обсяг її надання, зокрема виникнення у споживача права на отримання страхового відшкодування або виплати, залежить від визначеного у договорі страхового ризику та фактичного настання/ненастання протягом строку дії договору страхового випадку; 5) об'єкт прав споживача – страхова послуга, пов'язана із задоволенням особистих потреб цієї особи, що безпосередньо не пов'язані з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.

У підрозділі 1.3. «Страхові послуги та їх види як об'єкти цивільних прав» досліджено поняття страхової послуги, її ознаки та зміст.

У роботі зроблено висновок про те, що до ознак, які належать страховій послугі як одному із видів фінансових послуг, можна віднести: 1) страхова послуга супроводжується рухом фінансових активів (грошових коштів), що передбачає здійснення послугонадавачем (страховиком) відповідних фінансових операцій

(залучення їх на депозит, в акції, облігації, іпотечні сертифікати, цінні папери, що емітуються державою, та інші операції, передбачені ст. 31 Закону України «Про страхування»); 2) страхова послуга – це дії з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб; 3) ця послуга здійснюється на оплатних засадах (оплата передуює наданню); 4) надається на підставі договору страхування; 5) страхова послуга є сукупністю фінансових і супутніх (консультаційних, актуарних послуг, послуг щодо врегулювання претензій (збитків)) послуг (операцій).

Зміст сукупності послуг, з яких складається страхова послуга розкривається в процесі її надання. Проте, етапи надання страхової послуги не розглядаються в юридичній літературі та залишаються поза увагою законодавця, тому це негативно впливає на якість страхової послуги, а головне – на можливість захисту прав споживачів страхових послуг у разі їх порушення.

Підрозділ 1.4. «Права споживачів страхових послуг та їх класифікація» присвячено аналізу прав споживачів страхових послуг та підстав для їх класифікації.

На основі здійсненого аналізу запропоновано класифікувати права споживачів страхових послуг за критерієм обсягу регулятивної дії актів цивільного законодавства та інших джерел цивільного права, що встановлюють та регулюють відповідні відносини, на: а) універсальні (загальні), існування яких встановлено Законом України «Про захист прав споживачів»; б) спеціальні, а саме права споживачів страхових послуг, що закріплені страховим законодавством та договором страхування.

До універсальних прав (загальних) споживачів страхових послуг належать права споживачів, що закріплені у Розділі II Закону України «Про захист прав споживачів», але з низкою застережень, які стосуються ст. 12 та ст. 13 Закону України «Про захист прав споживачів». У ст. 12, що закріплює права споживачів у разі укладення договору поза торговельними або офісними приміщеннями, зазначається, що положення цієї статті не стосуються договорів страхування. Це стосується й ст. 13 цього Закону, положення якої не застосовуються до договорів, укладених на відстані, що стосуються фінансових послуг (до яких належать й страхові послуги). Таким чином, при укладенні договору страхування поза торговельним або офісним приміщенням та/або на відстані, споживачі страхових послуг не можуть скористатися правами, що закріплені у статтях 12 та 13 Закону України «Про захист прав споживачів».

До спеціальних прав споживачів страхових послуг належать: а) права, закріплені у законах (ЦК України, Закон України «Про страхування» тощо); б) права, закріплені у підзаконних нормативно-правових актах (Постанови та Розпорядження КМУ, Розпорядження Нацкомфінпослуг); в) права, закріплені в локальних актах (Правила страхування); г) права, закріплені у договорі страхування. Перелік прав споживачів страхових послуг не є вичерпним, тому що умовами договору страхування можуть бути передбачені різні обов'язки страховика.

У роботі акцентовано увагу на дослідженні здійснення захисту окремих прав споживачів страхових послуг, а саме права на інформацію та права на отримання страхової виплати. Такий вибір серед інших прав споживачів страхових послуг ґрунтується на тому, що з моменту збирання інформації, її обробки та аналізу, тобто

ще до укладення договору страхування, споживач страхової послуги має визначитися з тим, яка саме страхова послуга йому потрібна, на яких умовах та за яку ціну. Крім того, споживач має визначитися зі страховиком, який безпосередньо буде надавати цю послугу. Тому створення умов для належного здійснення права споживача страхових послуг на інформацію є підґрунтям, по-перше, для укладення договору страхування на умовах, що відповідають потребам та інтересам споживача, по-друге, для зменшення ризиків виникнення правових конфліктів та спорів між страховиками та страхувальниками.

Розділ другий «Поняття, підстави, форми та способи захисту прав споживачів страхових послуг» складається з трьох підрозділів, у яких досліджено поняття та підстави захисту прав споживачів страхових послуг, а також форми та способи захисту прав споживачів страхових послуг.

У підрозділі 2.1. *«Поняття та підстави захисту прав споживачів страхових послуг»* визначено сутність і зміст захисту прав споживачів страхових послуг, а також підстав для захисту зазначених прав.

Додатково обґрунтовано точку зору дослідників, які розглядають страхувальників у якості споживачів страхових послуг та, відповідно, поєднують питання захисту їх прав із захистом прав споживачів. Потреба у захисті прав споживачів страхових послуг виникає у разі порушення, невизнання або оспорування цих прав.

Право споживача страхової послуги на захист за своїм матеріально-правовим змістом містить: по-перше, можливість споживача (страхувальника) використовувати дозволені законом засоби примусового впливу на правопорушника (страховика), захищати належне йому право власними діями фактичного порядку (самозахист цивільних прав); по-друге, можливість застосування безпосередньо споживачем (страхувальником) юридичних заходів оперативного впливу на правопорушника (страховика), до яких можна віднести односторонню відмову від договору страхування, відмову від прийняття неналежного виконання, несплату наступних частин страхового платежу тощо; по-третє, можливість споживача (страхувальника) звернутися до компетентних державних або громадських органів із вимогою про спонукання зобов'язаної особи (страховика) до певної поведінки. Перераховані вище можливості споживача щодо захисту своїх прав здійснюється у передбаченому законом порядку, тобто шляхом застосування належної форми, засобів та способів захисту.

Підставами для захисту прав споживачів страхових послуг можна вважати сукупність передбачених законом та договором умов, що передують виникненню права на захист у страхувальника (фізичної особи) та застосуванню тих чи інших способів захисту. Ці підстави повинні мати правове закріплення та чіткий зміст (у законодавстві, договорі страхування чи Правилах страхування).

Враховуючи, що в даній роботі страхові правовідносини розглядаються як різновид цивільних правовідносин, для яких властива свобода договору, неможливо сформулювати вичерпний перелік імовірних порушень, невизнаних або оспорюваних прав споживачів страхових послуг. З'ясування змісту наведених вище підстав є необхідним для обрання належного способу захисту порушеного, невизнаного чи

оспорюваного права споживача страхової послуги.

У дисертації сформульовано цивільно-правове визначення поняття захисту прав споживачів страхових послуг як сукупності явищ та понять матеріально-правового та процесуально-правового змісту, що включає в себе форми, способи, засоби, які обираються та застосовуються самостійно страхувальником чи застрахованою особою, права та інтереси якої порушені, невизнані або оспорені, або іншими суб'єктами захисту цих прав, зокрема судом, компетентними органами державної виконавчої влади та іншими суб'єктами.

У підрозділі 2.2. *«Форми захисту прав споживачів страхових послуг»* досліджено форми захисту та виділено, в якому порядку можливий захист прав споживачів страхових послуг.

В основу класифікації форм захисту прав споживачів страхових послуг покладено положення Глави 3 ЦК України (ст. ст. 15–23), на підставі чого у межах юрисдикційної форми захисту виділено: 1) загальний порядок захисту прав споживачів страхових послуг у судах, тобто судовий (ст. 16 ЦК України); 2) спеціальний порядок захисту – адміністративний (ст. 17 ЦК України).

Нотаріальний порядок захисту, передбачений ст. 18 ЦК України, на страхові відносини не розповсюджується. Це пояснюється тим, що відповідно до ст. 18 ЦК України нотаріус здійснює захист цивільних прав лише в один спосіб – шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановленому законом. Однак нотаріус захищає інтереси, пов'язані з установленням безспірних фактів і обставин, тоді як суд установлює такі факти й обставини, існування яких не є беззаперечним і потребує доказування. Оскільки в дисертації розглядаються форми захисту прав споживачів страхової послуги у спірних правовідносинах зі страховиком, то захист прав страхувальників нотаріусом шляхом вчинення виконавчого напису перебуває за межами дослідження.

Згідно з п. 14 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про третейські суди» спори про захист прав споживачів непідвідомчі третейським судам. Таким чином, справи у спорах щодо захисту прав споживачів страхових послуг не можуть розглядатися у третейському суді.

У межах неюрисдикційної форми захисту споживачі страхових послуг можуть використовувати способи та заходи самозахисту, а також звертатися за допомогою до недержавних правозахисних організацій та громадських організацій (об'єднань, формувань), які не вирішують справу по суті, а лише сприяють відновленню порушених, невизнаних чи оспорених прав та інтересів споживачів.

У результаті проведеного дослідження зроблено висновок, що Закон України «Про страхування» необхідно доповнити нормами, присвяченими регламентації повноважень органів у сфері захисту прав споживачів страхових послуг.

У підрозділі 2.3. *«Способи захисту прав споживачів страхових послуг»* досліджено способи захисту цивільних прав, перерахованих у ст. 16 ЦК України, та проаналізовано, які з них застосовуються для захисту прав споживачів страхових послуг.

Способи захисту прав споживачів страхових послуг поділяються на: 1) ті, що використовуються у судовому порядку (ст. 16 ЦК України); 2) ті, що містять ознаки

самозахисту (фактичні дії); 3) заходи оперативного впливу, сутність яких відображається у діях юридичного характеру.

Одним із найбільш розповсюджених способів захисту, що застосовується споживачами страхових послуг, є відшкодування збитків, передбачене п. 8 ч. 2 ст. 16 ЦК України. Цей спосіб захисту може застосовуватися як самостійно, так і поєднуватися з іншими вимогами, наприклад, з позовами про розірвання договору у зв'язку з невиконанням чи неналежним виконанням його іншою стороною. Більша частина позовів, що подаються споживачами страхових послуг, стосується стягнення страхового відшкодування. До вимог про стягнення страхового відшкодування ще можуть додаватися вимоги про стягнення пені (у разі прострочення страхового відшкодування) чи відшкодування моральної шкоди тощо. При використанні такого способу захисту, як відшкодування збитків, слід вказувати у позові не лише вимоги про стягнення зі страховика витрат, понесених споживачем при настанні страхового випадку щодо запобігання або зменшення збитків, а також інфляційних втрат на суму боргу; проценти річних від простроченої суми, а також пені (до цього ще можуть додаватися вимоги про відшкодування витрат на проведення експертизи, залучення до участі у справі адвоката тощо).

Зазначено, що у вітчизняній судовій практиці розгляду цивільних справ, які виникають з договорів страхування, такий спосіб захисту, як примусове виконання обов'язку в натурі (п. 5 ч. 2 ст. 16 ЦК України), майже не використовується. Позивачі в більшості випадків одразу вимагають відшкодування збитків. Хоча примусове виконання обов'язку в натурі є самостійним способом захисту цивільних прав та інтересів.

Ще одним способом захисту, що використовується споживачами страхових послуг, є відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Як правило, вимоги про відшкодування моральної шкоди поєднуються з вимогами про відшкодування збитків. При застосуванні такого способу захисту, як відшкодування моральної (немайнової) шкоди, у страхових правовідносинах має місце неоднозначна судова практика, що підтверджує проблемність застосування такого способу захисту та необхідність більш детального законодавчого регулювання відносин з відшкодування моральної (немайнової) шкоди споживачам страхових послуг.

Розділ третій «Особливості захисту окремих прав споживачів страхових послуг» складається з двох підрозділів, у яких досліджено проблеми порушення права споживачів страхових послуг на інформацію та отримання страхової виплати.

У підрозділі 3.1. *«Захист права споживачів страхових послуг на інформацію»* визначено зміст права споживача страхової послуги на інформацію та розглянуто способи захисту цього права.

Право споживача страхової послуги на інформацію є самостійним суб'єктивним правом, що не тотожне поняттю права на інформацію в контексті змісту ст. 34 Конституції України та ст. 200 ЦК України. Зміст права споживача страхової послуги на інформацію полягає у можливості споживача вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію щодо змісту страхової послуги, умов її надання, ціни цієї послуги, строків та порядку сплати страхових платежів, процедури виконання страховиком обов'язків у разі настання страхового випадку,

фінансового стану страховика тощо.

Основним зобов'язаним суб'єктом надання повної, достовірної та необхідної інформації про страхову послугу є страховик, що передбачає вчинення останнім активних дій з виконання цього обов'язку та наданні споживачу відповідної інформації.

У контексті захисту права на інформацію щодо страхової послуги, обґрунтовано доцільність застосування таких способів захисту, як: визнання права; примусове виконання обов'язку в натурі; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення права.

У роботі констатовано мінімальність судової практики із захисту споживачами свого права на інформацію про умови надання страхової послуги тощо. На думку автора, це пов'язано, по-перше, із незнанням споживачами своїх прав, по-друге, з небажанням звертатися до суду у зв'язку з перспективою тривалого судового розгляду, в той час як споживач має можливість звернутися за страховою послугою до іншого страховика.

Дисертантка аргументує тезу про те, що право споживача страхової послуги на інформацію є підґрунтям для здійснення інших прав споживача, оскільки, володіючи належною та достатньою інформацією про страхову послугу, споживач має можливість обрати якісну та необхідну йому за обсягом та змістом страхову послугу та страховика, який її надає.

У підрозділі 3.2. *«Захист права споживачів страхової послуги на отримання страхової виплати»* проаналізовано зміст права споживачів страхових послуг на отримання страхової виплати, розмежовано поняття страхової виплати та страхового відшкодування, визначено підстави й умови захисту цього права у разі його порушення, невизнання чи оспорювання.

Право споживача страхової послуги на отримання страхової виплати або страхового відшкодування – це право на грошову суму, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування при настанні страхового випадку в межах страхової суми. Це право найчастіше порушується або не визнається страховиком, який застосовує різні підстави для відмови у виплаті страхового відшкодування. Серед них можуть бути: несвоєчасне повідомлення страховика страхувальником про настання страхової події; невідповідність розміру завданої шкоди характеру і обставинам страхового випадку тощо.

Серед способів захисту цивільних прав та інтересів, що закріплені у ст.16 ЦК України, для захисту права споживачів страхових послуг на отримання страхової виплати або страхового відшкодування можуть бути застосовані такі способи: 1) основний спосіб захисту – примусове виконання обов'язку в натурі; 2) факультативні способи захисту: визнання правочину (договору страхування) недійсним; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної шкоди; припинення страхового правовідношення.

Враховуючи судову практику розгляду спорів, що виникають стосовно відмов у виплаті страхового відшкодування або правильності визначення розміру страхового відшкодування, найбільш розповсюдженими способами захисту є: відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, а також відшкодування

моральної шкоди.

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у виявленні та вирішенні комплексу теоретичних і практичних проблем доктрини цивільного права, пов'язаних із визначенням особливостей та закономірностей цивільно-правового захисту прав споживачів страхових послуг.

Аналіз наукової літератури, вивчення і узагальнення практики уможливило формулювання основних теоретичних та практичних висновків:

1. Страхові правовідносини можна розглядати як предмет самостійного інституту цивільного права, який об'єднує однорідну групу відносин, що виникають між страховиками, страхувальниками та вигодонабувачами в процесі укладення та виконання договору страхування.

2. Об'єктом страхових правовідносин є страхова послуга, а страховий інтерес є суб'єктивною потребою конкретної особи, яка породжує необхідність існування самого інституту страхування, тобто він є необхідною умовою виникнення та існування страхових правовідносин.

3. Характерними рисами цивільно-правового статусу страховика є: а) страховик – юридична особа, яка створена за законодавством України у відповідній організаційно-правовій формі; б) предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестрахування і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням; в) обов'язкове одержання страховиком ліцензії на здійснення страхової діяльності; г) страховик є стороною договору страхування.

4. Враховуючи динаміку страхових правовідносин, права та обов'язки споживачів страхових послуг можна умовно поділити на чотири групи: а) права та обов'язки, які виникають на етапі укладення договору; б) права та обов'язки, які виникають протягом дії договору; в) права та обов'язки, які виникають після настання страхового випадку; г) права та обов'язки, які виникають при неналежному виконанні договору страхування.

5. Підставами для захисту прав споживачів страхових послуг є сукупність передбачених правом юридичних фактів, що передують виникненню самого права на захист у страхувальника (фізичної особи), та є достатніми для застосування тих чи інших способів захисту. Ці підстави повинні мати нормативне закріплення та чіткий зміст (у законодавстві, договорі страхування чи Правилах страхування). Закріплені у ч. 1 ст. 15 ЦК України підстави для захисту (порушення, невизнання або оспорування) є універсальними, тобто поширюються на всіх суб'єктів цивільного права, зокрема й споживачів страхових послуг.

6. Беручи за основу класифікації форм захисту прав споживачів страхових послуг Главу 3 ЦК України (ст. ст. 15–23), у межах юрисдикційної форми захисту можна виділити: загальний порядок захисту прав споживачів страхових послуг у судах (ст. 16 ЦК України); спеціальний порядок захисту — адміністративний (ст. 17

ЦК України). Нотаріальний порядок захисту, передбачений ст. 18 ЦК України, на такі відносини не розповсюджується.

7. Згідно з п. 14 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про третейські суди» спори про захист прав споживачів непідвідомчі третейським судам. Тому справи у спорах щодо захисту прав споживачів страхових послуг не можуть розглядатися у третейському суді.

8. Судовий захист прав споживачів страхових послуг здійснюється судами за правилами цивільного судочинства в порядку позовного провадження за позовами споживачів страхової послуги (фізичних осіб страхувальників).

9. Способи захисту є завершальними актами захисту, що полягають у матеріально-правових або юрисдикційних діях, спрямованих на усунення перешкод у здійсненні суб'єктами своїх прав (інтересів) або на припинення правопорушення, відновлення положення, що існувало до правопорушення.

Споживач страхової послуги на власний розсуд обирає способи захисту, а застосування ним фактичних дій чи заходів оперативного впливу не позбавляє його права на звернення до суду.

10. Зміст права споживача страхової послуги на інформацію полягає у можливості споживача вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію щодо змісту страхової послуги, умов її надання, ціни цієї послуги, строків та порядку сплати страхових платежів, процедури виконання страховиком обов'язків у разі настання страхового випадку, фінансового стану страховика тощо.

11. Право споживача страхової послуги на отримання страхової виплати або страхового відшкодування – це право на грошову суму, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування при настанні страхового випадку в межах страхової суми. Це право найчастіше порушується або не визнається страховиком, який застосовує різні підстави для відмови у виплаті страхового відшкодування. Серед них можуть бути: несвоєчасне повідомлення страхової компанії страхувальником про настання страхової події; невідповідність розміру завданої шкоди характеру і обставинам страхового випадку тощо.

12. Серед способів захисту цивільних прав та інтересів, що закріплені у ст. 16 ЦК України, для захисту права споживачів страхових послуг на отримання страхової виплати можуть бути застосовані: а) основний спосіб захисту – примусове виконання обов'язку в натурі; б) факультативні способи: визнання правочину недійсним; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної шкоди; припинення правовідношення.

13. Розроблено пропозиції та рекомендації з удосконалення актів цивільного законодавства, що регулюють відносини із захисту прав споживачів страхових послуг:

– доповнити Закон України «Про страхування» статтею, яка б містила визначення поняття споживача страхових послуг.

«ст. 3-1. Споживач страхової послуги.»

1. Споживач страхової послуги – це фізична особа, яка укладає зі страховиком договір страхування, а також фізична особа, в інтересах та на користь якої укладено договір страхування (застрахована особа), та яка отримує страхову послугу, необхідну для задоволення особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з

підприємницькою діяльністю цієї фізичної особи або виконанням нею обов'язків найманого працівника;

2. На споживачів страхових послуг поширюється законодавство про захист прав споживачів в частині, не врегульованій спеціальним законом».

– доповнити Закон України «Про страхування» статтею, яка б містила вказівку на гарантії та форми захисту прав та законних інтересів страхувальників.

«ст. 42-1. Гарантії, форми та способи захисту прав та законних інтересів страхувальників.

1. Держава гарантує дотримання і захист майнових прав і законних інтересів страхувальників у разі їх порушення, невизнання чи оспорення.

2. Страхувальники можуть як самостійно застосовувати всі дозволені законом юридичні способи впливу на порушника, так і звертатися до відповідного юрисдикційного та неюрисдикційного органів з вимогою спонукати порушника до певної поведінки.

3. Способи захисту, що обираються страхувальниками, не повинні суперечити нормам діючого законодавства та договору страхування».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ільченко Г. О., Клименко С. В. Предмет та об'єкт як істотні умови договору страхування // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2012. – № 1 (60). – С. 53–56.

2. Ільченко Г. О. Історико-правовий аналіз зародження та формування страхових правовідносин // Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. Вип. 12, 2013 р. / Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України, 2013. – С. 52–56.

3. Ільченко Г. О. Цивільно-правові аспекти визначення поняття «страхова послуга» // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск № 22. Частина II. Том 1. – 2013 рік. – С. 227–231.

4. Ільченко А. А. Права потребителей страховых услуг по законодательству Украины // *Legea si viata*. – Nr. 12/2 (264). – Decembrie 2013. – С. 91–94.

5. Ільченко Г. О. Проблеми визначення підстав для захисту прав споживачів страхових послуг // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. Вип. 71/ редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. В. М. Дрьомін. – Одеса : Юридична література, 2014. – С. 91–96.

6. Ільченко Г. О. Відшкодування збитків споживачів страхових послуг за договором страхування // Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. Вип. 14, 2015 р. / Редкол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2015. – С. 66–69.

7. Ільченко Г. О. Цивільно-правові аспекти права споживачів страхових послуг на інформацію // Право України. – 2015. – № 11. – С. 134–140.

8. Ільченко Г. О. Окремі аспекти захисту права споживачів страхових послуг на отримання страхової виплати // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 4. – С. 114 – 121.

9. Ільченко Г. О. Проблемні питання реалізації суб'єктивного права особи на страхову виплату // Правова система України: сучасний стан та перспективи розвитку: Матеріали науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 10–11 лютого 2012 р.). – Одеса: у 3-х частинах. – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2012. – Ч. 2. – С. 17–19.

10. Ільченко Г. О. Правове регулювання страхової діяльності: напрями вдосконалення // Правова система України в умовах державних реформаційних процесів сьогодення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 26-27 жовтня 2012 р. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2012. – С. 98–100.

11. Ільченко Г. О. Страхові правовідносини як вид цивільно-правових відносин // Розвиток економіки України в умовах невизначеності глобалізаційно-інтеграційних процесів: економіка, фінанси, право / Збірник матеріалів XVI Міжнародної науково-практичної конференції: 24 травня 2013 року. – К. : УДУФМТ, 2013. – С. 352–355.

12. Ільченко Г. О. Правовий статус споживача страхових послуг. // «Международное и национальное законодательство: способы усовершенствования»: Материалы международной научно-практической конференции, г. Симферополь, 12–13 июля 2013 года. – Симферополь: Научное объединение «Юридическая мысль», 2013. – С. 29–31.

13. Ільченко Г. О. Теоретичні та практичні питання надання страхових послуг в умовах політичної та економічної кризи в Україні // Зовнішньоекономічна політика України в умовах інтеграційних процесів: Збірник матеріалів XVII Міжнародної науково-практичної конференції: м. Київ, 29 травня 2014 року. – К.: УДУФМТ, 2014. – С. 287–289.

14. Ільченко Г. О. Особливості самозахисту цивільних прав споживачів страхових послуг // PRÁVNÁ VEDA A PRAX V TREŤOM TISÍCROČÍÍ // Zborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference 27 – 28 február 2015 Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Košice. – Košice: 2015. – p. 83–85.

15. Ільченко Г. О. Перспективи розвитку інституту страхового омбудсмена в Україні // Диверсифікація міжнародної торгівлі та активізація інвестиційного співробітництва / Збірник матеріалів XVIII Міжнародної науково-практичної конференції: 28–29 травня 2015 року. – К. : УДУФМТ, 2015. – С. 359–361.

АНОТАЦІЇ

Ільченко Г. О. Цивільно-правовий захист прав споживачів страхових послуг. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Науково-дослідний інститут приватного права і

підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, Київ, 2016.

Дисертацію присвячено актуальним проблемам цивільно-правового захисту прав споживачів страхових послуг. У дослідженні визначено історико-правові передумови становлення та розвитку страхових відносин в окремий вид цивільних правовідносин. Проведено цивілістичне дослідження понять «споживач страхової послуги», «страхова послуга» та сформульовано їх визначення. Виявлені особливості та визначено зміст прав споживачів страхових послуг, здійснено класифікацію цих прав та характеризуються окремі види (зокрема «право споживачів страхових послуг на інформацію» та «право на страхову виплату»).

Сформульовано цивільно-правове визначення поняття захисту прав споживачів страхових послуг. З'ясовані форми захисту прав споживачів та встановлені особливості застосування цивільно-правових способів захисту прав споживачів страхових послуг.

Зосереджено увагу на особливостях цивільно-правового захисту права споживачів страхових послуг на інформацію та отримання страхової виплати.

Розроблено пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про страхування», які спрямовані на підвищення ефективності правового регулювання захисту прав споживачів страхових послуг.

Ключові слова: споживач страхових послуг, страховик, страхова послуга, права споживачів страхових послуг, право на інформацію, право на страхову виплату, захист прав споживачів страхових послуг.

Ильченко А. А. Гражданско-правовая защита прав потребителей страховых услуг. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Научно-исследовательский институт частного права и предпринимательства имени академика Ф. Г. Бурчака НАПрН Украины, Киев, 2016.

Диссертация посвящена актуальным проблемам гражданско-правовой защиты прав потребителей страховых услуг. В исследовании определены историко-правовые предпосылки становления и развития страховых отношений в отдельный вид гражданских правоотношений. На основании теоретических положений и анализа норм действующего законодательства, которое регулирует отношения в сфере страхования, проведено гражданско-правовое исследование понятий «потребитель страховой услуги», «страховая услуга», формулируется их определение. Определена совокупность признаков, которые характеризуют содержание гражданско-правового статуса потребителя страховой услуги. Выявлены особенности и определено содержание прав потребителей страховых услуг, осуществлена классификация этих прав и характеризуются отдельные виды («право потребителя страховой услуги на информацию» и «право на страховую выплату»).

В работе исследуются проблемные вопросы защиты прав потребителей страховых услуг. Автором сформулировано гражданско-правовое определение понятия защиты

прав потребителей страховых услуг как совокупности явлений и понятий материально-правового и процессуально-правового содержания, которая включает в себя формы, способы, средства, которые самостоятельно выбираются лицом, права и интересы которого нарушены, не признаны или оспорены, и применяются для обеспечения осуществления и защиты этих прав и интересов как лицом, которому принадлежат права и интересы, так и другими субъектами защиты, в том числе судом, компетентными органами исполнительной власти и другими субъектами.

Акцентируется внимание на особенностях гражданско-правовой защиты права потребителей страховых услуг на информацию и права на получение страховой выплаты.

Аргументировано, что право потребителя страховой услуги на информацию является самостоятельным субъективным правом, которое не тождественно понятию права на информацию в контексте содержания ст. 34 Конституции Украины и ст. 200 ГК Украины, содержание которого лежит в возможности потребителя свободно собирать, сохранять, использовать и распространять определенную информацию, а именно: о содержании страховой услуги, условий её предоставления, цены этой услуги, сроков и порядка оплаты страховых платежей, процедуры исполнения страховщиком обязанностей в случае наступления страхового случая, финансового положения страховщика и т.д.

Автор делает вывод, что основанием для защиты права потребителя страховой услуги на информацию относительно содержания страховой услуги, условий её предоставления и т.д., является не предоставление потребителю этой информации или неполное предоставление такой информации. Потому, в подобных случаях речь идет не об охране или превентивной защите этого права, а именно о его защите в связи с существованием одного из указанных гражданских правонарушений.

Среди прав потребителей страховых услуг право на получение страховой услуги является наиболее часто нарушаемым. Содержанием права потребителя страховой услуги на получение страховой выплаты является право на денежную сумму, которая выплачивается страховщиком в соответствии с условиями договора страхования при наступлении страхового случая в пределах страховой суммы. В контексте права потребителя страховой услуги на получение страховой выплаты, определено содержание понятия убытков, которые подлежат возмещению потребителю страховой услуги по договору страхования.

Исходя из анализа судебной практики рассмотрения споров, которые возникают в отношении оснований для отказа в осуществлении страховой выплаты или правильности определения её размера, автор выделяет наиболее распространенные способы защиты прав потребителей страховых услуг: возмещение убытков и другие способы возмещения материального вреда, а также возмещение морального вреда. Сделан вывод, что такой способ защиты как принудительное исполнение обязательства в натуре (п. 5 ч. 2 ст. 16 ГК Украины) незаслуженно остается без внимания.

В результате проведенного исследования сформулирован ряд предложений по внесению изменений в Закон Украины «О страховании», которые направлены на

повышение эффективности правового регулирования защиты прав потребителей страховых услуг.

Ключевые слова: потребитель страховых услуг, страховщик, страховая услуга, права потребителей страховых услуг, право на информацию, право на страховую выплату, защита прав потребителей страховых услуг.

Ilchenko H. O. Civil-law protection of the rights of consumers of insurance services. – Manuscript.

The dissertation for the scientific degree of Candidate of Science in Law, specialization 12.00.03. – Civil Law and Civil Process; Family Law; International Private Law. – The F. G. Burchak Scientific-Research Institute of Private Law and Business of National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The dissertation is dedicated to actual problems of civil protection of consumers of insurance services. In the research the historical and legal preconditions for establishment and development of insurance relations in a separate type of civil relations. Based on the theoretical achievements of researchers and the analysis of the current legislation regulating relations in the field of insurance, held civilize study the concepts of «consumer of insurance services», «the insurance service», «the rights of insurance consumers», defined by their features and are characterized by certain types (including «the right insurance consumers to information» and «the right to an insurance payment»).

It analyzes the problematic issues of consumer protection insurance, such as forms and ways. It focuses on the features of civil protection of insurance consumers to information and the receipt of insurance payments.

Proposals for amendments to the Law of Ukraine "On insurance", which aimed at improving the legal regulation of consumer protection insurance.

Key words: consumers of insurance services, the insurer, the insurance service, the rights of insurance consumers, the right to information, the right to an insurance payment, consumer protection insurance.

Свідоцтво про Державну реєстрацію фізичної особи – підприємця
Серія ВОО № 866503

Підписано до друку 08.04.2016
Формат 60 x 90 ¹/₁₆. Папір офсетний № 2.
Друк трафаретний.
Ум. друк. арк. 0,9 арк.
Тираж 150 прим. Замовлення № ____

Віддруковано в міні-типографії ФОП Степаненко А.О.
02660, м. Київ, вул. М. Раскової, 11Б.
тел.: (044) 223-29-39, E-mail: 2238179@ukr.net, www.1-a.com.ua